

Asia: VN/10343/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi saaristolain

Lausunnonantajan lausunto

Yhteenveto kommentteistanne lausuntokoosteen laatimista varten

Suomen Kylät pitää saaristolain uudistamista tarpeellisena ja kannatettavana. Lakiluonnos vahvistaa saariston elinvoiman, asumisen edellytysten ja erityispiirteiden huomioimista sekä tuo saaristopolitiikkaan kaivattua ajantasaisuutta, erityisesti monipaikkaisuuden ja kausiasumisen osalta.

Lain vaikuttavuus riippuu kuitenkin ratkaisevasti toimeenpanosta. Saariston erityisolosuhteiden tulee näkyä johdonmukaisesti päätöksenteossa, rahoituksessa ja vaikutusten arvioinnissa kaikilla hallinnon tasoilla. Tämä edellyttää riittäviä resursseja, toimivaa koordinaatiota sekä paikkasensitiivistä tietopohjaa.

Suomen Kylät korostaa liikenneyhteyksien, palvelujen saavutettavuuden ja tietoliikenneyhteyksien keskeistä merkitystä saariston elinvoimalle. Yhteysalusliikenteen ja yksityistiellossien rahoituksen tulee olla turvattu, eikä kustannuksia tule siirtää asukkaille. Myös kausiasutuksen vaikutukset palvelutarpeeseen ja kustannuksiin tulee huomioida nykyistä paremmin.

Eri saaristoalueiden, erityisesti järvisaaristojen, erityispiirteet tulee tunnistaa yhdenvertaisesti. Saaristoisuuden aiheuttamat lisäkustannukset on huomioitava rahoitusmalleissa sekä kunnille että hyvinvointialueille.

Suomen Kylät pitää tärkeänä saaristovaikutusten arvioinnin käyttöönottoa sekä saariston tilannekuvan säännöllistä tuottamista. Saaristoasiain neuvottelukunnan rooli on keskeinen, ja sen asema, edustavuus ja resurssit tulee turvata.

Kokonaisuutena laki luo hyvän perustan saariston kehittämiseksi, mutta tavoitteiden toteutuminen edellyttää pitkäjänteistä politiikkaa, riittävää rahoitusta sekä paikallisten yhteisöjen vahvaa osallisuutta.

Kommenttinne 1–2 §:ään sekä niiden perusteluihin

Suomen Kylät pitää erittäin myönteisenä, että lain tavoitteeksi asetetaan saariston elinvoiman vahvistaminen ja saaristossa asumisen edellytysten turvaaminen. Tavoite on tärkeä niin alueellisen yhdenvertaisuuden, huoltovarmuuden kuin kulttuuri- ja luontoarvojen säilymisen näkökulmasta.

On perusteltua, että laissa tunnistetaan aiempaa selkeämmin myös kausiasumisen merkitys osana saariston kokonaisuutta. Kausiasukkaat vahvistavat alueiden elinvoimaa, palveluiden kysyntää ja paikallistaloutta, ja heidän huomioimisensa tukee realistista kuvaa nykyisestä monipaikkaisesta asumisesta.

Saaristopolitiikan toteutuksen ja seurannan jakautuminen useille ministeriöille on perusteltua, sillä kyse on luonteeltaan poikkihallinnollisesta kokonaisuudesta. Samalla on tärkeää varmistaa riittävän vahva koordinaatio, jotta tavoitteet, toimenpiteet ja seuranta muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden ja saariston erityispiirteet huomioidaan systemaattisesti eri hallinnonaloilla.

Suomen Kylät korostaa myös, että saaristopolitiikan valmistelussa ja toimeenpanossa tulee vahvistaa paikallisten asukkaiden ja yhteisöjen osallistumismahdollisuuksia. Vaikuttava saaristopolitiikka rakentuu arjen kokemusten ja paikallisten tarpeiden ymmärtämiselle.

Lisäksi on tärkeää tunnistaa saaristoisuuden vaikutukset kustannusrakenteeseen nykyistä kattavammin. Erityisesti pelastustoimen kustannukset sekä hyvinvointialueiden rahoitus saaristoisilla alueilla edellyttävät tarkempaa huomiointia. Rahoitusratkaisujen tulee aidosti kompensoida saariston erityisolosuhteista aiheutuvia lisäkustannuksia.

Liikkumisen osalta yksityistielautojen ja -lossien rahoituksen turvaaminen on keskeistä. Toimivat yhteydet ovat perusedellytys asumiselle, elinkeinotoiminnalle, matkailulle sekä vapaa-ajan asumiselle, ja niiden puutteet heikentävät merkittävästi saariston elinvoimaa. Suomen Kylät tukee Etelä-Savon liiton lausuntoa: "Etelä-Savon maakunnan toimijat jatkavat vetoamista yksityistielossien ja -lauttojen puolesta. Rahoituksen säilyminen näille on kriittisen tärkeää kaikilla saaristoisilla alueillamme. Lauttayhteys saarten ja manneralueiden välillä on saarilla asumisen ja vapaa-ajan vieton sekä saarten maa- ja metsätalouden ja muun elinkeinotoiminnan kannalta välttämätöntä. Lossit muodostavat toimivan yhteyden työhön, kouluun sekä mahdollistavat muiden palveluiden saavutettavuuden sekä pelastustoimen ja ensihoidon pääsyn saariin. Ilman toimivaa lautta- ja lossiyhteyttä asumisen ja elinkeinotoiminnan edellytykset saarissa heikkenisivät merkittävästi, samoin kuin kausiluontoinen asettautuminen vapaa-ajanasutuksille ja matkailun kohteisiin."

Kommenttinne 3–6 §:ään sekä niiden perusteluihin

Suomen Kylät pitää tärkeänä, että saariston käsite määritellään laissa aiempaa selkeämmin ja ajantasaisesti. On myönteistä, että määritelmä kattaa sekä meri- että järviolueet sekä myös saaristomaiset manneralueet. Tämä parantaa sääntelyn läpinäkyvyyttä ja tukee paremmin erilaisten saaristoalueiden tunnistamista.

Samalla on olennaista tunnistaa, että saaristo-olosuhteet eivät määräydy pelkästään maantieteellisen sijainnin perusteella. Keskeistä on arjen toimintaedellytysten kokonaisuus, johon vaikuttavat erityisesti palvelujen saavutettavuus, liikenneyhteyksien toimivuus, etäisyydet sekä kustannustekijät. Saariston määrittelyn tulee tukea näiden todellisten olosuhteiden tunnistamista ja huomioimista päätöksenteossa.

Suomen Kylät korostaa, että eri saaristoalueiden väliset erot ovat merkittäviä ja ne tulee huomioida lain toimeenpanossa. Erityisesti järvisaaristoalueiden olosuhteet poikkeavat monin tavoin merisaaristosta. Laaja-alaisuus, hajanaisuus, pitkät etäisyydet sekä kausivaihteluun ja keliriksoon liittyvät haasteet tekevät monista järviolueista palvelujen järjestämisen näkökulmasta erittäin vaativia. On tärkeää varmistaa, että nämä alueet eivät jää resurssien kohdentamisessa tai rahoitusratkaisuisissa merialueiden varjoon.

Saaristoisten hyvinvointialueiden tunnistaminen lainsäädännössä on kannatettavaa, mutta arviointikriteerien tulee kuvata tarkasti palvelujen saavutettavuuden haasteita, kuten etäisyyksiä, liikenneyhteyksiä ja väestön kausivaihtelua. Rahoituksen on perustuttava todellisiin kustannuksiin ja oltava läpinäkyvää, jotta saaristoisuuden lisäkustannukset huomioidaan oikeudenmukaisesti.

Kausiasutuksella on monilla alueilla merkittävä vaikutus palvelutarpeeseen ja kustannuksiin (muun muassa sosiaali- ja terveyspalveluissa, pelastustoimissa, jätehuollossa ja varautumisessa) minkä vuoksi se tulee huomioida nykyistä systemaattisemmin sekä kuntien että hyvinvointialueiden sääntelyssä ja rahoituksessa.

Lisäksi on tärkeää tarkastella lainsäädännössä käytettyä käsitteistöä kriittisesti. Saaristo-olosuhteita ei tule kuvata kehityksen esteenä, vaan erityispiirteenä, joka edellyttää kohdennettuja ratkaisuja. Lainsäädännön tulee tukea saaristoalueiden potentiaalin hyödyntämistä ja vahvistaa niiden elinvoimaa.

Lopuksi Suomen Kylät painottaa saaristoasukkaiden osallisuuden vahvistamista. Heitä koskevassa päätöksenteossa tulee varmistaa aidot vaikutusmahdollisuudet niin kuntatasolla kuin valtion päätöksenteossa. Tämä edellyttää toimivia kuulemismenettelyjä sekä vaikutusten ennakoarviointia, jotta päätökset perustuvat saaristoalueiden arjen todellisuuteen.

Kommenttinne 7–8 §:ään sekä niiden perusteluihin

Suomen Kylät pitää erittäin tärkeänä, että yhteysalusliikenteen palvelut turvataan laissa selkeästi osana saaristossa asumisen perusedellytyksiä. Saaristoalueilla kyse ei ole tavanomaisesta liikkumispalvelusta, vaan välttämättömästä arjen toimivuuden, elinkeinojen harjoittamisen, palvelujen saavutettavuuden sekä turvallisuuden kannalta keskeisestä infrastruktuurista. On perusteltua, että valtio vastaa palveluiden järjestämisestä sekä niiden kohtuuhintaisuudesta.

Yhteysalusliikenteen merkitys korostuu erityisesti alueilla, joilla se on ainoa ympärivuotinen yhteys mantereelle. Näillä alueilla pienetkin häiriöt liikenteessä voivat merkittävästi heikentää asukkaiden arkea ja turvallisuutta. Siksi on tärkeää, että palvelutaso määritellään riittävän kattavaksi ja että myös pienempien ja harvemmin asuttujen saarten tarpeet huomioidaan palvelujen suunnittelussa.

Suomen Kylät korostaa, että palvelutasoa määriteltäessä tulee huomioida vakituisen asumisen lisäksi myös kausiasutuksen ja elinkeinotoiminnan tarpeet. Saaristoalueilla väestömäärä ja palvelutarve vaihtelevat voimakkaasti vuodenajan mukaan, mikä tulee näkyä liikenteen aikatauluissa, kapasiteetissa ja joustavuudessa. Erityisesti raskaan liikenteen ja elinkeinojen kuljetustarpeiden turvaaminen on keskeistä saariston elinvoiman kannalta.

Pidämme tärkeänä, että yhteysalusliikenne säilyy maksuttomana vakituisille asukkaille. Samalla korostamme, että yksityistielautat ja -lossit ovat monilla alueilla kriittinen osa liikkumisen

kokonaisuutta ja huoltovarmuutta. Näiden kustannuksia ei tule siirtää yksityishenkilöiden maksettavaksi, vaan rahoituksen tulee olla riittävää ja pitkäjänteistä.

Yhteysalusliikenteen rahoituksen ennakoitavuus on keskeinen kysymys. Mikäli rahoitus sidotaan vuosittaisiin budjettipäätöksiin ilman riittävää pitkäjänteisyyttä, syntyy riski palvelutason heikkenemisestä. Saaristoalueiden saavutettavuuden turvaaminen edellyttää vakaata ja riittävää rahoituspohjaa.

Varautumisvelvollisuuden kirjaaminen lakiin on tärkeä ja kannatettava uudistus. Saaristo-olosuhteet, kuten pitkät etäisyydet, sääolosuhteiden vaihtelu sekä rajalliset vaihtoehtoiset yhteydet, edellyttävät erityistä huomiota varautumissuunnittelussa. Samalla tulee varmistaa, että varautumisvaatimukset ovat realistisia ja suhteutettu palveluntuottajien resursseihin. Eri saaristoalueiden, kuten järvisaaristojen, erityispiirteet tulee tunnistaa myös varautumisessa.

Suomen Kylät pitää tärkeänä, että yhteysalusliikenteen suunnittelussa ja palvelutason määrittelyssä kuullaan systemaattisesti saariston asukkaita, kuntia ja muita paikallisia toimijoita. Paikallistuntemus on keskeistä toimivien ja tarkoituksenmukaisten ratkaisujen löytämisessä.

Yhteysalusliikenne on saariston yhdenvertaisuuden, elinvoiman ja huoltovarmuuden keskeinen perusta. Lainsäädännön tulee varmistaa, että palvelut ovat pitkäjänteisesti turvattuina ja kehittyvät saariston todellisia tarpeita vastaavasti.

Kommenttinne 9–10 §:ään sekä niiden perusteluihin

Suomen Kylät pitää erittäin myönteisenä, että saariston elinvoiman kehityksen ja erityispiirteiden huomioon ottaminen kirjataan lakiin aiempaa selkeämmin.

Suomen Kylät pitää saaristovaikutusten arviointia erittäin tärkeänä työkaluna. Arvioinnin avulla voidaan tunnistaa päätösten vaikutuksia saaristoalueisiin ennakolta ja varmistaa, että erityisolosuhteet huomioidaan aidosti. Tämä on erityisen tärkeää alueilla, joissa saaristo on hajanaista ja hallinnollisesti vähemmän näkyvää. Arvioinnin tulee ohjata päätöksentekoa käytännössä, ja siinä on huomioitava myös eri saaristotyyppien, kuten järvisaaristojen, erityispiirteet.

Saaristoalueiden merkitys kokonaisturvallisuuden ja huoltovarmuuden näkökulmasta on keskeinen. Asuttu ja toimiva saaristo tukee viranomaistoimintaa, varautumista sekä alueellista turvallisuutta. Tästä näkökulmasta saariston elinvoiman vahvistaminen ei ole pelkästään aluepoliittinen kysymys, vaan osa kansallista turvallisuuspolitiikkaa.

Suomen Kylät korostaa toimivien tietoliikenneyhteyksien merkitystä saariston elinvoimalle ja turvallisuudelle. Digitaalinen infrastruktuuri on keskeinen osa nykyaikaista elinkeinoelämää, palvelujen saavutettavuutta ja viranomaistoimintaa. Saaristoalueilla tietoliikenneverkkojen toimintavarmuuteen ja varautumiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota, jotta yhteydet säilyvät myös häiriö- ja poikkeustilanteissa.

Suomen Kylät pitää tärkeänä huomioida, että palveluvelvoitteen käytön kynnystä tulisi madaltaa tilanteissa, joissa saaristokuntien asukkaiden elintärkeiden palvelujen saatavuus vaarantuu, kuten esim. toimivat viestintäyhteydet.

Suomen Kylät korostaa myös paikallisten yhteisöjen ja toimijoiden osallistumisen merkitystä. Saaristopolitiikan vaikuttavuus vahvistuu, kun päätöksenteossa hyödynnetään paikallista tietoa ja kokemusta sekä varmistetaan toimivat vuorovaikutuksen rakenteet.

Kommenttinne 11–12 §:ään sekä niiden perusteluihin

Suomen Kylät pitää tärkeänä ja kannatettavana, että saaristolain tavoitteet velvoittavat huomioimaan saariston erityispiirteet alueiden käytön suunnittelussa. Kaavoitus ja muu maankäytön ohjaus ovat keskeisessä roolissa saariston elinvoiman, asumisen edellytysten ja elinkeinotoiminnan kehittämisessä.

On tärkeää, että saariston erityispiirteiden huomioiminen ei jää yleiselle tasolle, vaan näkyy konkreettisesti suunnitteluratkaisuissa. Näin voidaan samanaikaisesti turvata ympäristöarvot, elinkeinojen toimintaedellytykset sekä saaristossa asuvien ihmisten arjen sujuvuus ja elinympäristön laatu. Alueiden käytöllä on keskeinen merkitys myös siinä, että kulttuuriperintö ja luontoarvot säilyvät osana elävää ja kehittyvää saaristoa.

Suomen Kylät pitää myönteisenä, että laissa mahdollistetaan avustukset saariston luonnon, maiseman ja kulttuuriympäristön hoitoon. Saaristoympäristön hoito on olennainen osa alueiden vetovoimaa, identiteettiä ja elinvoimaa sekä asumisen edellytyksiä. On tärkeää, että paikallisilla asukkailla, yhteisöillä ja yhdistyksillä on aidot mahdollisuudet osallistua näiden arvojen ylläpitämiseen. Avustusjärjestelmän tulee olla selkeä, saavutettava ja pitkäjänteinen, jotta myös pienet toimijat voivat hyödyntää sitä.

Kommenttinne 13–14 §:ään sekä niiden perusteluihin

Suomen Kylät pitää erittäin tärkeänä ja kannatettavana, että saariston tilanne- ja kehityskuvan laatiminen kirjataan lakiin. Säännöllinen ja systemaattinen seuranta on keskeinen edellytys sille, että saaristopolitiikan tavoitteiden toteutumista voidaan arvioida, kehittää ja pitää johdonmukaisesti esillä valtakunnallisessa päätöksenteossa. Valtioneuvoston velvoite saattaa tilanne- ja kehityskuva eduskunnan käsiteltäväksi vahvistaa saaristopolitiikan vaikuttavuutta ja lisää sen näkyvyyttä.

On olennaista, että tilanne- ja kehityskuvan valmistelussa hyödynnettävä tietopohja tunnistaa saaristoalueiden erityispiirteet nykyistä paremmin. Mittariston tulee olla paikkasensitiivinen eikä perustua pelkästään yleisiin aluekehitystä kuvaaviin tunnuslukuihin, jotka eivät riittävästi tavoita saariston todellisuutta. Tilastollisen tiedon rinnalla tulee hyödyntää laadullista tietoa, paikallista kokemustietoa sekä uusia lähestymistapoja, jotka kuvaavat saariston elinvoimaa, saavutettavuutta ja arjen toimivuutta kokonaisvaltaisesti.

Suomen Kylät korostaa, että saaristoasiain neuvottelukunta on keskeinen ja välttämätön toimija saaristopolitiikan edistämisessä. Sen rooli saariston erityiskysymysten esille nostajana, seurannan toteuttajana ja eri toimijoiden välisen vuoropuhelun mahdollistajana on merkittävä. Neuvottelukunnan parlamentaarinen asema on tärkeä vahvuus, ja sen turvaaminen lainsäädännössä on perusteltua.

On tärkeää varmistaa, että neuvottelukunnalla on käytettävissään riittävät resurssit, asiantuntijatuki sekä toimiva sihteeristö. Näillä edellytyksillä voidaan varmistaa, että neuvottelukunta kykenee hoitamaan tehtävänsä vaikuttavasti ja pitkäjänteisesti osana saaristopolitiikan kokonaisuutta.

Kommenttinne vaikutuksista (luku 4.2 Pääasialliset vaikutukset)

Suomen Kylät pitää myönteisenä, että esityksen vaikutuksia on arvioitu laajasti muun muassa ympäristön, yhdenvertaisuuden, turvallisuuden, hyvinvoinnin, aluekehityksen ja maaseudun näkökulmista. Kokonaisuutena arvio on oikeansuuntainen: esityksellä on potentiaalia vahvistaa saariston elinvoimaa, palvelujen saavutettavuutta, turvallisuutta sekä saariston näkyvyyttä päätöksenteossa.

Pidämme tärkeänä havaintoa, että vaikutusten toteutuminen riippuu ratkaisevasti siitä, miten säännöksiä käytännössä sovelletaan. Lain vaikuttavuus ei synny pelkästään sen tavoitteista, vaan siitä, kuinka johdonmukaisesti saariston erityisolosuhteet huomioidaan kuntien, hyvinvointialueiden ja valtion päätöksenteossa. Myönteisten vaikutusten toteutuminen edellyttää riittäviä resursseja, saaristoherkkää tietopohjaa, toimivaa vaikutusten arviointia sekä paikallisten asukkaiden ja yhteisöjen osallistumista.

Suomen Kylät katsoo, että lakiluonnos vahvistaa saariston erityispiirteiden tunnistamista ja tunnustamista. Tällä voi olla myönteisiä vaikutuksia muun muassa yritystoiminnan edellytyksiin, mikäli tukipolitiikassa huomioidaan saaristoisuuden aiheuttamat kustannukset. Myös ympäristöarvojen vahvempi huomioiminen alueiden käytön suunnittelussa tukee saariston elinympäristön laatua ja kestäväää kehitystä.

Liikkumisen turvaamiseen liittyvä sääntely vahvistaa saariston asukkaiden yhdenvertaisuutta suhteessa muuhun maahan. On erityisen tärkeää, että liikennejärjestelyissä huomioidaan myös elinkeinotoiminta ja kausiasutus. Kausiasukkaiden huomioiminen laajemmin, mukaan lukien hyvinvointialueiden rahoituksessa, tukee palvelujen järjestämistä ja vastaa paremmin todellista palvelutarvetta.

Saariston tilanne- ja kehityskuvan säännöllinen tuottaminen lisää saariston näkyvyyttä ja tukee ajantasaisen tilannekuvan muodostumista päätöksenteon tueksi. Tämä ehkäisee saaristoalueiden jäämistä muiden aluekehittämisen kokonaisuuksien katveeseen.

Esityksellä on myös myönteisiä vaikutuksia turvallisuuteen, erityisesti yhteysalusliikenteen varautumisveloitteen kautta.

Suomen Kylät katsoo kuitenkin, että vaikutusarvioinnissa taloudellisia vaikutuksia tulisi tarkastella nykyistä tarkemmin. Erityisesti kunnille ja hyvinvointialueille aiheutuvat kustannukset palveluveloitteista ja varautumisesta voivat olla merkittäviä. Näiden vaikutusten läpinäkyvä arviointi on tärkeää, jotta rahoitusratkaisut voidaan mitoittaa oikein.

Kommenttinne yleisperusteluista (luvut 1–12, lukuun ottamatta lukuja 4.2 Pääasialliset vaikutukset ja 7 Säännöskohtaiset perustelut)

Suomen Kylät pitää tärkeänä, että lakiesityksessä tunnistetaan saaristopolitiikan jatkuvuuden tarve sekä saaristoasiain neuvottelukunnan keskeinen rooli lain tavoitteiden seurannassa ja edistämisessä. Saaristolain luonne tavoitteellisenä puitelakina korostaa käytännön politiikkatyön merkitystä sekä sitä, että tavoitteiden toteutuminen riippuu pitkäjänteisestä, johdonmukaisesta toimeenpanosta eri hallinnon tasoilla.

On myönteistä, että esityksessä tunnistetaan monipaikkaisuuden kasvu sekä kausiasukkaiden merkitys osana saariston toimintaympäristöä. Monipaikkaisuus lisää saariston käyttöä, elinvoimaa ja palvelutarpeita. Samalla Suomen Kylät korostaa, että saaristopolitiikan keskiössä tulee säilyä vakituisen asumisen edellytysten turvaaminen sekä perinteisten elinkeinojen ja kulttuuriperinnön jatkuvuus.

Kommenttinne saaristoasian neuvottelukuntaa koskevasta valtioneuvoston asetusluonnoksesta

Suomen Kylät pitää tärkeänä ja kannatettavana, että saaristoasiain neuvottelukunnan asema ja tehtävät turvataan asetustasolla. Neuvottelukunta on keskeinen toimija saaristopolitiikan jatkuvuuden, koordinaation ja vaikuttavuuden kannalta, ja sen rooli on käytännössä keskeinen myös saariston tilanne- ja kehityskuvan muodostamisessa sekä päätöksenteon valmistelussa.

Suomen Kylät korostaa, että neuvottelukunnan kokoonpanossa tulee varmistaa riittävä yhteys saaristossa asuvien ihmisten arkeen. Paikallinen kokemus- ja olosuhdetieto on keskeistä saaristopolitiikan uskottavuuden ja vaikuttavuuden kannalta. Tässä myös saaristoverkostojen, järjestöjen ja muun kansalaisyhteiskunnan rooli on merkittävä, ja niiden osallistuminen tulee turvata.

Niilivuo Johanna
Suomen Kylät ry